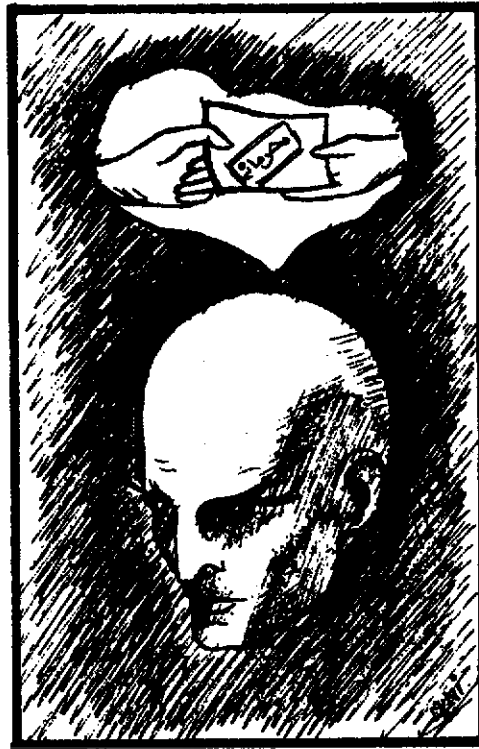

جرم جاسوسی

■ دکتر حسین میرمحمد صادقی
(معاونت آموزش و تحقیقات
قوه قضائیه)

یکی از مصادیق بارز و قدیمی جرایم علیه امنیت جرم جاسوسی است، که معمولاً یک جرم سازمان (۱) یافته و در عین حال فراملی (۲) می باشد چراکه در آن اطلاعات حیاتی یک کشور از طریق یک نظام سازمان یافته و منابع انسانی نه ابزاری مثل ماهواره های اطلاعاتی کشورها در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می گیرد.

نظامی را که جاسوسی در آن ارتکاب می یابد می توان به یک هرم تشبیه کرد که در آن کنترل و هدایت از رأس هرم نسبت به پایین انجام می گیرد و اطلاعات برعکس، از قاعده هرم به بالا داده می شود.

به دلیل ماهیت فراملی جرم جاسوسی برخی از معاهدات و کنوانسیونها در سطح بین المللی به این جرم- مخصوصاً درحالی که در زمان جنگ ارتکاب می یابد- پرداخته اند که از آن جمله می توان به کنوانسیون چهارم لاهه در مورد قوانین و

«کا.گ.ب» در اتحاد جماهیر شوروی سابق می شود برخی از این سازمانها، مثل سیا، ضمن استخدام جاسوس تا حد زیادی به شکل خود مختار از قوه اجرائیه عمل کرده و گاهی حتی دست به عملیات هم می زنند که نمونه بارز آن اقدام همین سازمان در کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در ایران علیه دولت دکتر مصدق و آموزش شرکت کنندگان در قیام سال ۱۹۵۶م، مجارستان توسط «ام.ای. شش» انگلستان بود. (۷)

باین حال نباید تصور کرد که جاسوسی در سطح دنیا محدود به این سازمانها می شود بلکه این جرم در کشورهای مختلف و توسط افراد و سازمانهای گوناگون ارتکاب می یابد و در دهه هشتاد میلادی، که به دلیل رشد ارتکاب این جرم در این دهه آن را «دهه جاسوسی» (۸) نامیده اند، حدود پانصد کتاب در مورد این جرم توسط مورخان، روزنامه نگاران، تحلیل گران نظامی، سیاستمداران و واحد کمتری حقوقدانان و جرم شناسان نگاشته شده است. (۹)

انگیزه جاسوسان برای ارتکاب این جرم متعدد است، برخی مزدور هستند و به انگیزه های مالی و از روی حرص و آرز دست به ارتکاب این جرم می زنند که شاید بیشترین تعداد جاسوسان را این افراد تشکیل دهند. نمونه این افراد در آمریکا، الدر ریچ آمیس (۱۰) بوده که در سال ۱۹۹۴م، در سن ۵۲ سالگی درحالی که ۳۲ سال برای سیا کار کرده و پدرش نیز جزو کارکنان سیا بود، به اتهام ارتکاب جاسوسی به نفع روسیه از سال ۱۹۸۵م، دستگیر و به حبس ابد محکوم شد.

عرف جنگهای زمینی (۳)، منعقد در سال ۱۹۵۷م، اشاره کرد که به مسئله جاسوسی در زمان جنگ و شیوه رفتار با جاسوسان از سوی دولت متخاصم پرداخته است. پروتکل دوم کنوانسیونهای ۱۹۴۹م، ژنو (۴) در مورد حقوق بشر نیز که در هشتم ژوئن ۱۹۷۷ به اتفاق آرا تصویب شد به موضوع جاسوسان و رفتار با آنان جدا از مسئله اسرای جنگی می پردازد. البته در این بخش ما فقط این موضوع را از دیدگاه حقوق داخلی ایران مورد بررسی قرار داده و البته به قوانین برخی از کشورهای دیگر هم اشاراتی خواهیم داشت.

وقتی سخن از جاسوسی به میان می آید ذهن عامه مردم- که اطلاعات کمی از جزئیات این جرم دارند- بیشتر متوجه شبکه ها و سازمانهای جاسوسی معروف کشورهای مختلف از جمله: «سی. آی. ای» (سیا) (۵) در آمریکا، «ام. ای. پنج» و «ام. ای شش» (۶) در انگلستان، «موساد» در اسرائیل

وی بالاترین مقام سیا که تاکنون به اتهام جاسوسی دستگیر شده، بوده است. هر چند شاید هیچگاه نتوان میزان دقیق خساراتی را که وی به آمریکا و تلاشهای امنیتی آن وارد کرده است تخمین زد ولی حداقل یک مورد آن کاملاً مشخص می‌باشد و آن اینکه بر اثر اطلاعات داده شده توسط این شخص، یازده جاسوس آمریکا در روسیه بین سالهای ۱۹۸۵ م، تا ۱۹۸۷ م، دستگیر و اعدام شدند که یکی از آنها ژنرال دیمتری پولیاکوف^(۱۱)، افسر عالی‌رتبه سازمان اطلاعات نظامی روسیه بود.

یکی از مواردی که شک و ظن مأموران آمریکایی را نسبت به آمیس برانگیخت طرز زندگی اشرافی وی بود که با حدود هفتاد هزار دلار حقوق سالانه، از جمله خانه‌ای به مبلغ ۵۴۰/۰۰۰ دلار در آرلینگتون درایالت ویرجینیا خریداری کرده و مبلغ ۱۰۰/۰۰۰ دلار نیز خرج تعمیرات آن کرده بود.

وی دو اتومبیل جدید از جمله یک اتومبیل جگوار و سهمی به ارزش ۱۶۵۰۰۰ دلار خریداری و پرداختهای مختلفی مجموعاً به میزان ۴۵۵۰۰۰ دلار از محل کارت اعتباری خود کرده بود.

وی پرهزینه‌ترین جاسوس روسیه محسوب شده و طبق تخمینها بین ۱/۵ تا ۲/۵ میلیون دلار برای روسیه خرج در برداشته.^(۱۲)

انگیزه دیگر جاسوسان برای ارتکاب این جرم به دلایل عقیدتی و ایدئولوژیک برمی‌گردد، یعنی این که جاسوس خود را از لحاظ فکری و عقیدتی به کشور دیگری غیر از کشور محل تولد یا اقامت خود وابسته می‌داند و در نتیجه برای آن کشور جاسوسی می‌کند. جاسوسیهای حزب توده

در ایران به نفع شوروی و بلوک شرق سابق، از جمله، به این وابستگی فکری به اردوگاه شرق و طرز فکر مارکسیستی اعضای این حزب برمی‌گردد. در آمریکا مواردی از این دست مشاهده شده است. از جمله اینکه اسرار اتمی آمریکا پس از جنگ جهانی دوم توسط افرادی که به نظام مارکسیستی معتقد بودند در اختیار شوروی سابق قرار گرفت.^(۱۳) برخی از این افراد در آغاز پولی هم قبول نمی‌کردند.^(۱۴)

اهمیت این جاسوسی از آن جهت بود که در آن زمان این اطلاعات اتمی متحصراً در اختیار آمریکا قرار داشت. عکس موضوع هم صادق بوده است که در مواردی افراد در روسیه به دلیل سرخوردگی از نظام مارکسیستی شرق و علاقه به نظام لیبرالستی غرب علیه شوروی و به نفع آمریکا جاسوسی کرده‌اند. ژنرال دیمتری پولیاکوف، که قبلاً از او نام برده شد، معمولاً جزو این دسته قرار داده می‌شود.^(۱۵)

گاهی انگیزه جاسوسان از جاسوسی انتقام‌گیری است، یعنی اینکه فرد جاسوس به دلیل مشکلاتی که یک کشور برای وی ایجاد کرده‌اند و برای انتقام گرفتن از آن کشور، اطلاعات کشور مذکور را در اختیار دیگران قرار می‌دهد. نمونه این افراد ادواردلی هووارد^(۱۶) است که کارمند سیا بود و به دلیل خودداری از منتقل شدن به مسکو و دلایل دیگر از سیا اخراج شد. او سپس اطلاعات خود را در اختیار کا.گ. ب. قرار داد.^(۱۷)

در مواردی دلیل مبادرت به جاسوسی گرفتار شدن در جریانات رمانتیک و عشقی است.

«کا.گ. ب.» در این موارد مشهور بوده که

نظارت دادگناه مربوطه جهت حفظ و نگهداری در اختیار مستاد بنا شوروی هماهنگی قرار می‌گیرد. دبیرخانه مستاد مکلف است، ظرف مدت یک ماه دستورالعمل نگهداری و نظارتی اصولی را تدوین و پس از تصویب مستاد، امکانات لازم را برای نگهداری اصولی سرپرست فراهم نماید.

بصره ۳- چنانچه حکم معاندانه اصول غیر منقوله مبتنی بر تخلیه ملک به غیر از مستثنیات و حقوق افراد ثالث باشد، اجرای احکام دادگاه ملزم به تخلیه آن می‌باشد.

بصره ۳- پس از تعیین تکلیف قطعی اصول، مستاد موظف است حداکثر ظرف مدت ۱۰ روز نسبت به تصرف اصول اقدام نماید.

عاده ۴- فروش اصول قبلی از صدور حکم قطعی یا تمدد احکام مشمول عاده ۳۲ (اعدام و معاندانه اصول) ممنوع است. مگر آنکه اصول یادشده مشمول بصره ۲ معاده ۱۰ قسطنطنیه مساجلات اسلامی باشند. در این صورت، اصول توسط کمیسیون فروش اصول پس از هماهنگی با دادگناه صادر کننده حکم از طریق مزایده عمومی به فروش رسیده و وجه حاصل از فروش تا تعیین تکلیف قطعی و صدور حکم توسط دادگناه به حساب اسبابی دادگناه انقلاب اسلامی واریز می‌گردد.

عاده ۵- وسایل نقلیه‌ای که در اجرای ماده ۳۰ قانون به نفع دولت (سند) ضبط و بنا تصویب مستاد در اختیار سازمان گنابست قرار داده می‌شود، بایستی بر اساس شرایطی که مستاد تعیین نموده مورد استفاده قرار گیرد.

دختران زیبایی را بر سر راه مأموران خارجی که به اطلاعات آنان نیاز داشت قرار می داد و این دختران بابرقراری رابطه با اشخاص مذکور اطلاعاتی را از آنها بدست می آوردند. از جمله دو کارمند نظامی سفارت آمریکا در روسیه از این طریق به دام جاسوسی گرفتار شده بودند. (۱۸)

در برخی از مواقع این زنان هنگام روابط و مراودات عاشقانه، عکسهای نامناسبی را به طور محرمانه از فرد مورد نظر گرفته و در اختیار سازمان جاسوسی متبوع خود قرار می دهند. سازمان مذکور نیز با در دست داشتن این عکسها به عنوان برگ برنده، شخص مربوطه را مجبور به همکاری می کند.

گاهی جاسوسی ناشی از فریب خوردن جاسوس است، یعنی اینکه وی تصور می کند برای یک سازمان و یک کشور کار می کند در حالی که در واقع از اطلاعات او برای سازمان و کشور دیگری استفاده می شود.

مثال بارز این مورد استفاده ادوین- ویلسون (۱۹)، کارمند سابق سیا بود و در سال ۱۹۸۰ م. دستگیر شد، وی از افرادی بود که به عنوان جاسوس برای لیبی در حالی که به آنان وانمود کرده بود که اطلاعات آنها مورد استفاده سیا قرار می گیرد. فعالیت می کرد. وی بیش از سی نفر را به این طریق جذب کرده بود. (۲۰)

در برخی از موارد جاسوسی توسط کسی انجام می گیرد که به دلیل مشکلاتی که در کشور خود با آنها مواجه است به کشور دیگری گریخته یا در کشور دیگری ماندگار شده و اطلاعات خود را در اختیار مأموران کشور مذکور می گذارد. برخی از

مأموران سابق «کا.گ.ب» پس از مدتی اقامت در کشورهای غربی و یافتن علائق جدید مانند در آن کشورها رابه بازگشت به روسیه ترجیح می دادند و با اخذ اجازه اقامت در این کشور اطلاعات خود را در اختیار می گذاشتند. مانندن ویتالی یورچنکو (۲۱)، معاون «کا.گ.ب»، در غرب و تغییر عقیده و بازگشت بعدی وی به

نظامی را که جاسوسی در آن ارتکاب می یابد می توان به یک هرم تشبیه کرد که در آن کنترل و هدایت از رأس هرم نسبت به پایین انجام می گیرد و اطلاعات برعکس، از قاعده هرم به بالا داده می شود.

مسکو با مسایل عشقی مرتبط دانسته شده است. (۲۲)

گاهی ارتکاب جاسوسی به مسائل روانی و شخصیتی بازمی گردد جاسوس با انجام این کار احساس قدرت و هیجان کرده و از این طریق ارضاع می شود. از جمله کریستوفر بویس (۲۳) دانشجوی ۲۱ ساله آمریکایی، که یک کار نیمه وقت مرتبط با تجهیزات مخابراتی ماهواره ای نیز به دست آورده بوده، این اطلاعات رابه روسها فروخت. وی همواره میل داشت که خود را یک ماسجراجو شبیه دزدان دریایی توصیف کند. (۲۴)

آنچه در بالا اظهار شد به شناخته شده ترین انواع جاسوسان و انگیزه های آنها اشاره دارد، ولی قطعاً می توان موارد متفرقه ای را یافت که تحت هیچیک از این فقرات قرار نمی گیرد.

برای مثال برخی از جاسوسان را به عنوان شبه جاسوس می شناسند که بطور علنی، مثلاً با انتشار نشریه و کتاب، اطلاعاتی را در اختیار بیگانگان قرار می دهند. این افراد معمولاً از سیستم خود ناراضی ولی، برخلاف جاسوسان ایدئولوژیک، لزوماً علاقه ای به سیستم خاص دیگری هم ندارند. از جمله این افراد می توان از فیلیپ آگی (۲۵) نام برد که با انتشار کتابی اطلاعات ذی قیمتی را در مورد عملیات محرمانه و مأموران سیا در آمریکای لاتین در اختیار کوبا و کشورهای بلوک شرق قرار داد. (۲۶)

طریقه برخورد کشورها با جاسوسان متفاوت است گاهی جاسوس، به دلیل برخورداری از مصونیت دیپلماتیک، عنصر نامطلوب اعلام و اخراج می شود و گاهی وی دستگیر و بلافاصله مجازات می شود و گاهی نیز با دادن اطلاعات غلط به او سعی در گمراه کردن کشور مورد نظر می شود. برخی از کشورها نیز سعی می کنند جاسوس رابه جای مجازات کردن، به یک جاسوس دو جانبه تبدیل نمایند و از او بخواهند که به آنها اطلاعات بدهد و در مقابل، برای لونی رفتن او، گاهی اطلاعات به اصطلاح سوخته ای را نیز جهت ارائه به کشور دیگر در اختیار وی می گذارند. بدین ترتیب در حالی که کشور اول این فرد را جاسوس خود می داند وی در واقع برای کشور دوم جاسوسی می کند. هارولد نیکلسون، استادی که در آموزشگاه تربیت جاسوس برای سازمان سیا روشهای جاسوسی تدریس می کرد، رامی توان از جمله این افراد دانست. مأموران سازمان اطلاعات مرکزی

آمریکا(سیا)با نصب دوربینهای مخفی در دفتر کار نیکلسون متوجه شده بودند که وی با دستگاه مخصوصی از استاد محزمانه در زیر میزش عکسبرداری می‌کند. در جریان تحقیق روشن شد که وی هنگام انجام مأموریت در مالتزی به دام جاسوسان روسیه افتاده و جاسوس آنان شده است. حسابهای بانکی نیکلسون نشان داد که ۱۲۰ هزار دلار در چند بار از خارج برای او واریز شده است. وی هنگامی که برای دادن

سازمانهای جاسوسی معروف کشورهای مختلف از جمله روسی، آی. آی. و (سیا) در آمریکا، و ام. ای. پی. سی. و ام. ای. ش. و در انگلستان، و موسسات در اسرائیل و ک. ک. گ. و در اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی

اطلاعات بیشتر به روسها عازم سوییس بود در فرودگاه دستگیر شد. در کیف دستی او اسامی شاگردانش، که جاسوسان آینده سیا می‌شوند، به دست آمد. روسها از نیکلسون خواسته بودند که تنها جاسوسان و کارگزاران حال و آینده آمریکا را در روسیه معرفی کند تا مراقبشان باشند. (۲۷)

پی نوشتها:

- 1- Organized Crime
 - 2- transnational
 - 3- Fourth Hague Convention on the Laws and Customs War on land.
 - 4- 1949 Geneva Conventions
 - 5- C.I.A
- ع م. آی. ۶ و م. آی. ۵، به ترتیب، به مسایل امنیتی داخلی و خارجی می‌پردازد.
- ۷- به خیز زیر از روزنامه ابرار مورخ ۱۳۷۵/۸/۶ توجه کنید: روزنامه ایندپندنت چاپ لندن در چهلمین سالگرد سرکوب قیام مجارستان از سوی اتحاد شوروی سابق در سال ۱۹۵۶ میلادی فاش

کرد که برخی از افراد شرکت کننده در آن قیام توسط نیروهای جاسوسی انگلیس آموزش دیده بودند. این روزنامه در گزارش خود به نقل از یک افسر عضو سازمان «ام آی ش» انگلیس، افزود: این آموزشها از سال ۱۹۵۴ میلادی بانتقال برخی از مجاریها به منطقه‌ای در اتریش که تحت تسلط ارتش انگلیس قرار داشت آغاز شد. وی اضافه کرد: ما آنها را به کوهستانها بردیم و به آنان آموزش عملیات براندازی دولت را دادیم. این افسر انگلیس گفت: سپس ما به آنان آموزش کار با مواد منفجره و سلاح دادیم و آنان را برای قیام آماده ساختیم. توضیح آنکه در جریان این قیام یازده روزه ۲۵۰۰ نفر کشته و دوست هزار نفر به غرب گریختند.

8- espionage decade

۹- رشد جرم جاسوسی در دهه هشتاد، از جمله در آمریکا بسیار زیاد بود، به طوری که بین سالهای ۱۹۸۴م و ۱۹۸۷م تعداد ۲۴ آمریکایی به ارتکاب جاسوسی علیه این کشور محکوم شدند که یازده محکومیت در سال ۱۹۸۵م رخ داد، که خود به سال جاسوسی معروف شد این درحالی است که از سال ۱۹۵۰م همه ساله به طور متوسط دو یا سه مورد جاسوسی وجود داشته است. ضمن اینکه منابع اطلاعاتی آمریکا و انگلستان اظهار می‌دارند که تنها حدود سی درصد از جاسوسان را در کشورهای خود دستگیر می‌کنند. ر. ک.

T.R. Sarbin et al, Citizen Espionage P.3q;
F.E Hagan, Political Crime. P.131;

10- Aldrich Ames

11- General Dimitri Polyakov

12 -E. Hagan 'Political Crime ' ' P.11q

۱۳- این کار از جمله، از سوی Julius Rosenberg و Klaus Fuchs و Ethel Rosenberg و Nunn may انجام می‌گرفت. فرد اخیرالذکر عضو تیم اتمی بریتانیای بود و به همراه نفر سوم در آغاز از گرفتن پول امتناع می‌کردند.

14_ F.E. Hagan و Political crim p.126

15- ibid . P.125

16- Edward lee Howard

17- Hang, Political Crime, P.128

18- ibid. P. 130

19- Edwin Wilson

20-F.E Hagan, Political Crime, P.130

21- Vitaly Yurchenka

22- Hagan, Political Crime, P.130

23- Christopher Boyce

24- Hagan, Political, Crime P.128

25- Philip Agee

26- Hagan, Political Crime, P.130

۲۷- روزنامه ایران، مورخ ۱۳۷۵/۹/۱

تجسوس، در صورتی که بنا به تشخیص بالاترین مسئول سازمان کشفه است و موافقت دبیرخانه ستاد خودرو و منبوع و ایجاد کارایی لازم در امر مبارزه نیاشد، از طریق کمیسیون فروش و یا حضور نماینده سازمان کشف و بیان حمایت مقررات مربوطه، از طریق مزایده به فروش رسیده و وجوه حاصله صرفاً جهت تجهیز و تقویت دوایر و واحدهای سازمان کشف و حمایت از خانواده معزز شهدا و جانبازان امر مبارزه در آن استان هزینه خواهد شد. تجسوس در دستور العمل نحوه فروش خودروهایی موضوع ماده ۳۰ قانون و چگونگی هزینه گیری وجوه حاصله، با رعایت قوانین و مقررات مربوطه طرف مدت یک ماه توسط دبیرخانه ستاد و بنا همکاری سازمانهای کشف تنظیم و به تصویب ستاد خواهد رسید.

ماده ۲۸- در صورت برائت متهم یا نقض حکم صادره، وسیله نقلیه موضوع ماده ۳۰ بوده و به فروش رسیده نباشد، قیمت کارشناسی روز توسط ستاد از محل بیست درصد حق سهم سازمان کشف محل پرداخت می‌گردد.

ماده ۲۹- به منظور تسهیل و تسریع در پرداخت حق الکشف مأمورین کشف و حق سهم قوه قضائیه، دادگاه مکلف است لیست وصول فیضهای جرائم دریافتی از محکومین را به ضمیمه رونوشت آنها، در پایان هر ماه به دبیرخانه ستاد و سازمان کشف ارسال نماید. دبیرخانه ستاد نیز مکلف است، گزارش سه ماهه مالی مربوط به پرداخت حق الکشف را در اسرع وقت به سازمان ذربط ارسال دارد.